

KOLM IDAPARTNERLUSES OSALEVAT LÕUNA-KAUKAASIA RIIKI

ELi idapartnerluse poliitika, millega tehti algust 2009. aastal, hõlmab kuut kunagist Nõukogude Liidu liiduvabariiki – Armeeniat, Aserbaidžani, Valgevenet, Gruusiat, Moldovat ja Ukrainat. Idapartnerlus loodi selleks, et toetada nimetatud riikide poliitilisi, sotsiaalseid ja majandusreforme, mille eesmärk on edendada demokraatiat ja head valitsemistava, energiajulgeolekut, keskkonnakaitset ning majanduslikku ja sotsiaalset arengut. Kõik partnerluses osalejad peale Valgevene kuuluvad Euronesti parlamentaarsesse assambleesse.

Euroopa Parlamendis on moodustatud Lõuna-Kaukaasia delegatsioon, mis jälgib Armeenia ja Aserbaidžani parlamentaarsete koostöökomisjonide ja Gruusia parlamentaarse assotsieerimiskomitee tegevust ning Lõuna-Kaukaasiasse nimetatud Euroopa Liidu eriesindaja tööd ja Gruusia kriisi.

GRUUSIA

Gruusia 2012. aasta presidendivalimised ja 2013. aasta parlamendivalimised andsid võidu uuele nn Gruusia unelmate koalitsioonile ning kinnitasid riigi Euro-Atlandi arengusuunda. 2016. aasta juulis jõustus põhjalik ja laiaulatuslik vabakaubandusleping, mis põhineb 2014. aastal sõlmitud assotsieerimislepingul. Gruusia on teinud suuri pingutusi, et viia oma õigusaktid vastavusse ELi normidega, näiteks seoses viisanõude kaotamisega. Riigi majanduses on aga raskeid probleeme ja vaja on teha sisemisi reforme.

Pärast kauakestnud protsessi võeti 27. veebruaril 2017 vastu komisjoni ettepanek viisanõude kaotamise kohta ning ELi ja Gruusia esindajad allkirjastasid selle 1. märtsil Brüsselis. Gruusia kodanikel, kellel on biomeetriline pass ning kes reisivad ELi kuni 90 päevaks äri, turismi või perekonnaga seotud eesmärkidel, ei ole enam viisat vaja.

Gruusia demokraatia probleem on aga endiselt poliitilise elu suur polariseerumine. Koalitsiooni suhted endise presidendi Mihheil Saakašvili loodud Ühtse Rahvusliku Liikumisega on jätkuvalt pingelised ning pidevalt esitatakse süüdistusi, et toimub valikuline õigusemõistmine ning et korrupsioonivastased kampaaniad on poliitiliselt ajendatud. 2016. aasta oktoobris toimunud parlamendivalimisi on üldiselt hinnatud kui demokraatlikke ja ausaid, vaatamata mõningatele menetlusnormide rikkumistele ja väidetavatele hirmutamisuhtumitele. Nn Gruusia unelmate koalitsioon kindlustas endale valimistel „konstitutsioonilise enamuse“ (75% parlamendikohtadest), st põhiseaduse muutmist võimaldava enamuse.

Gruusias jätkatakse reforme, mis viivad kaugemaleulatuvate muudatusteni põhiseaduses. Kahjuks kannatab aga põhiseaduse reformimise protsess Gruusia poliitika polariseerumise all, mis on vallandanud suure lahingu valitseva partei, opositsiooni ja tähtsamate kodanikuühiskonna organisatsioonide vahel. Unelmate koalitsiooni parlamendisaadikud on probleeme lahendanud üksinda kiiresti reforme vastu võttes, kuid heitlik konsultatsiooniprotsess ja tõenäoline võimetus konsensust saavutada võivad hävitada Gruusia hea maine, mille loomiseks on aastaid vaeva

nähtud. See võib hävitada ka Gruusia inimeste järelejäänud usalduse poliitilise klassi vastu ja ühes sellega usu uue põhiseaduse legitiimsusse. EL toetab Euroopa Nõukogu Veneetsia komisjoni suunavat ja mõõdukust toetavat rolli selles reformiprotsessis ning loodab, et Gruusia valitsus tegutseb maksimaalselt kaasavalt ja järgib Veneetsia komisjoni soovitusi.

21. oktoobril 2017 toimuvaid kohalikke valimisi peetakse nii praeguse parlamendiamuse kui ka opositsiooni populaarsuse testiks.

EL toetab institutsioonilisi reforme Gruusias, et parandada valitsemistava ja demokraatiat. Reformide edukus sõltub sellest, kuidas neid rakendatakse.

Olukorras, kus Venemaa Föderatsioon jätkab aeglaselt, ent püsivalt Lõuna-Osseetia ja Abhaasia annekteerimist, on Gruusia lootused seotud ELile ja NATOLE lähenemisega. Aserbaidžaanide ajakirjaniku Afgan Mukhtarli mõistatuslik röövimine on aga pahaendeline meeldetuletus, kuivõrd haavatav on Gruusia oma naabrite suhtes.

A. Euroopa Parlamendi seisukoht

EL on rõhutanud, et Lõuna-Osseetia ja Abhaasia piirkonna lahendamata probleemile on tähtis leida rahumeelne lahendus, austades seejuures Gruusia territoriaalset terviklikkust. 2015. aastal Brüsselis toimunud ELi ja Gruusia strateegiline dialoog konfliktiga seotud küsimustes annab tunnistust kahe osapoole usalduslikest suhetest, hoolimata teatavatest eriarvamustest operatiivjärelduste osas.

B. Parlamentidevaheline koostöö

ELi ja Gruusia parlamentaarse assotsieerimiskomitee viies kohtumine toimus 19. ja 20. septembril 2017 Tbilisis. Kohtumisel kiideti ühehäälselt heaks lõppavaldus ja soovitused, milles rõhutatakse positiivseid muutusi, näiteks viisanõude kaotamisele suunatud reforme, üldkohtute seaduse muudatusi, avaliku teenistuse seadust, uut keskkonnamõju hindamise seadust ja vangistuseseaduse muudatusi. Peale selle keskendutakse vajadusele parandada kohtusüsteemi sõltumatust ja tõhusust, jätkata riigi rahanduse juhtimise reformi ning töötada välja ja rakendada naiste ja meeste võrdsuslikkust edendavaid meetmeid. Dokumendis rõhutatakse ka vajadust tagada meedia mitmekesisus ja pluralism, uue inimõiguste kaitsja (ombudsman) läbipaistev ja õiglane valimismenetlus ning tulemuslik ja põhjalik uurimine Afgan Mukhtarli röövimise asjas. Lõpuks kinnitatakse, et EL toetab jätkuvalt Gruusia iseseisvust, suveräänsust ja territoriaalset terviklikkust rahvusvaheliselt tunnustatud piirides.

C. Valimiste vaatlemine

Gruusia on võtnud vastu OSCE ODIHRI delegatsioone, kuhu on kuulunud ka Euroopa Parlamendi liikmeid, kes on OSCE järelevalve raames vaadelnud nii parlamendi- ja presidendivalimisi kui ka kohaliku tasandi valimisi. Gruusia viimaste parlamendi- ja presidendivalimiste korraldamine hinnati üldiselt rahuldavaks. OSCE ODIHRI laiema valimisvaatlusmissiooni raames saatis Euroopa Parlament 8. oktoobril 2016 toimunud parlamendivalimistele Tbilisisse oma valimisvaatlejate rühma. Kuigi rahvusvahelised ja riiklikud kodanikuühiskonna organisatsioonid on teada andnud mõnest vahejuhtumist, on suurem osa vaatlejatest hinnanud kampaania rahumeelseks ning märkinud, et valitsus tegi suuri jõupingutusi valimiste laitmatuks läbiviimiseks. 21. oktoobril 2017 toimuvateks kohalikeks valimisteks (mida tulevad jälgima OSCE ODIHRI vaatlejad) soovitatakse parlamentaarse assotsieerimiskomitee viienda kohtumise lõppavalduses tagada valimiste võistluslik, õiglane ja läbipaistev korraldus.

ARMEENIA

Armeenia suhted ELiga on ambivalentseks, kuid praegu on võib täheldada võimalusi nende uuendamiseks.

Ühest küljest teatas Armeenia president 2013. aasta septembris, et Armeenia ühineb Valgevene, Kasahstani ja Venemaaga loodava Euraasia Majandusliiduga. Armeenia kirjutas Euraasia Majandusliiduga ühinemise lepingule alla 10. oktoobril 2014, veidi aega enne liidu jõustumist 1. jaanuaril 2015.

Teisest küljest märkisid pärast 2013. aasta septembris toimunud Moskva-meelset kannapööret 2015. aasta detsembris alustatud läbirääkimised uue ELi-Armeenia lepingu üle järjekordset pöördepunkti. Kumbki pool tegutses pragmaatiliselt ja selle tulemusena sõlmiti kiiresti, juba 28. veebruaril 2017, laiaulatuslik ja laiendatud partnerlusleping, mis põhineb ELi väärtustel, kuid on kooskõlas Armeenia uute Euraasia Majandusliidu raames võetud kohustustega.

Niigi keeruline poliitiline olukord muutus veelgi pingelisemaks 2015. aastal, kui valitsus alustas põhiseaduse reformi. Kuigi inimõiguste ja õigusriigi põhimõtete valdkonnas on tehtud palju kauaoodatud parandusi, mille Euroopa Nõukogu Veneetsia komisjon on heaks kiitnud, on arutelu domineerinud ettepanek muuta presidentaalne valitsemisüsteem parlamentaarseks valitsemisüsteemiks. Pärast esimeste muudatuste rakendamist tehti 2016. aastal teoks valimisseaduse reform. Sellele eelnenud protsessi olid kaasatud opositsioonijõud ja kodanikuühiskond. Armeenia ja Aserbaidžani vahel vindub juba üle 20 aasta konflikt Mägi-Karabahhi staatuse pärast ja 2016. aasta aprillis saavutasid 1994. aastast püsivad pinged uue kõrgpunkti nn neljapäevase sõjaga. Suhted Türgiga on jahedad.

A. Euroopa Parlamendi seisukoht

2012. aasta detsembris sõlmiti ELi-Armeenia parlamentaarse assotsieerimiskomitee protokoll raamlepingu kohta, milles on sätestatud üldpõhimõtted Armeenia institutsioonide osalemiseks ELi programmides. 2015. aasta detsembris algasid läbirääkimised ELi ja Armeenia uue raamlepingu üle. Need jõudsid lõpule 21. märtsil 2017 laiaulatusliku ja laiendatud partnerluslepingu valmimisega. See allkirjastatakse eeldatavasti 2017. aasta novembris toimival idapartnerluse tippkohtumisel. Kuna selle lepinguga korraldab EL oma suhted Armeeniaga ümber, koostab Euroopa Parlamendi väliskomisjon enne 2017. aasta lõppu nõusolekumenetluse raporti.

Euroopa Parlament peab demokraatia kindlustamist Armeenias prioriteetseks ülesandeks. 2015. aasta aprillis võttis parlament vastu [resolutsiooni](#) seoses Armeenia genotsiidi 100. aastapäevaga.

B. Parlamentidevaheline koostöö

ELi ja Armeenia parlamentaarse koostöökomisjoni seni viimane kohtumine toimus 2017. aasta jaanuaris Strasbourgis. Selle lõpus võeti vastu ühisavaldus ja soovitused, milles rõhutatakse eelkõige ELi toetust Armeenia reformiprotsessile ja kodanikuühiskonna potentsiaalselt tähtsat rolli sellega seoses.

C. Valimiste vaatlemine

Armeenia on kutsunud Euroopa Parlamendi OSCE ODIHRI valimisvaatlusmissioonide koosseisus valimisi vaatlema viiel korral ning kutsus neid ka 2017. aasta presidendivalimistele. Valimiste korraldus on Armeenias järk-järgult paranenud, kuigi mõningad probleemid püsivad. Enne 2. aprilli valimisi avaldatud OSCE ODIHRI vahearuande kohaselt on enamik OSCE ODIHRI poolt pärast 2013. aasta vaatlusmissiooni tehtud olulistest soovitustest tänaseks täidetud.

ASERBAIDŽAAN

2010. aastal alustati assotsieerimislepingu üle läbirääkimisi ning 2013. aasta novembris kirjutas Aserbaidžaan alla viisalihtsustuslepingule ELiga. Kuigi Aserbaidžaan ja EL teevad viimasel ajal tihedamat koostööd energiasektoris, sõltub partnerite edasine majanduskoostöö sellest, kas Aserbaidžaan saavutab edu demokraatlike institutsioonide ülesehitamisel ja Maailma Kaubandusorganisatsiooniga ühinemisel.

Viimase kahe aasta jooksul on ette tulnud vaidlusi täiendatud lepingu, kodanikuühiskonna mahasurumise ja ELi kriitika pärast. 2016. aastal toimunud ELi kõrgete ametnike visiidid Bakuusse ning mõnede Aserbaidžaanis inimõiguste vabastamine on aga viinud suhete järkjärgulise paranemiseni. Euroopa Liidu Nõukogu kiitis heaks mandaadi ELi ja Aserbaidžaanis „laiaulatusliku lepingu“ sõlmimiseks ja sellekohased läbirääkimised algasid 7. veebruaril 2017. Uus leping tugineb olemasolevale partnerlus- ja koostöölepingule ning sellega laiendatakse suhete ulatust, võttes arvesse Euroopa naabruspoliitika läbivaatamise tulemusi. Uue lepinguga ei reguleerita mitte ainult poliitilisi küsimusi, vaid ka kaubandust, energeetikat ja muid konkreetseid küsimusi, sealhulgas võimalikku viisavaba režiimi kehtestamist. Leping peaks hõlmama sätteid ühise välis- ja julgeolekupoliitikaga (ÜVJP) seotud ja mitteseotud küsimuste kohta, sealhulgas tugevaid sätteid demokraatia, õigusriigi põhimõtte ja põhiõiguste kohta. 2017. aasta mais toimus Bakuus koostöökomisjoni koosolek ja 2017. aasta sügisel toimub koostöönõukogu kohtumine. 2. ja 27. jaanuaril 2017 toimus Bakuus ELi ja Aserbaidžaanis energeetika-, transpordi- ja keskkonnaküsimuste alamkomitee koosolek (esimene koosolek pärast kolme aastat).

Aserbaidžaanis ja Armeenias vahel vindub juba üle 20 aasta konflikt Mägi-Karabahi staatuse pärast ja 2016. aasta aprillis saavutasid 1994. aastast püsivad pinged uue kõrgpunkti nn neljapäevase sõjaga.

A. Euroopa Parlamendi seisukoht

10. septembril 2015 võttis parlament vastu resolutsiooni, milles väljendas sügavat muret inimõiguste olukorra jätkuva halvenemise pärast riigis ning kutsus Aserbaidžaanis ametiasutusi üles viivitamatult lõpetama kodanikuühiskonna ja inimõiguste tegevuse mahasurumise.

See ajendas Aserbaidžaanis parlamenti (Rahvuskogu) võtma vastu resolutsiooni, milles tauniti Euroopa Parlamendi 10. septembri 2015. aasta resolutsiooni erapoolikust, nõuti, et Euroopa Parlament suhtuks Aserbaidžaanis konstruktiivselt, ning loetleti karme vastumeetmeid. Muu hulgas nimetati lahkumist Euronesti parlamentaarsest assambleest. Otsus oleks jõustunud aasta pärast selle ametlikku teatavakstegemist, st 5. oktoobril 2016, kuid pärast 2016. aasta septembris Bakuus toimunud parlamentaarse koostöökomisjoni kohtumist muutis Aserbaidžaanis Rahvuskogu otsuse 30. septembril ära.

Aserbaidžaanis inimõigustlane Leyla Yunus, kes viibis 2014. aasta juulist 2016. aasta aprillini koos abikaasa Arifiga vangistuses, vabastati tänu Euroopa Parlamendi intensiivsele lobitööle ning humanitaar- ja tervishoiualasele toetusele. Ta kuulus 2014. aastal Euroopa Parlamendi Sahharovi mõttevabaduse auhinna nominentide sekka.

2016. aasta alguses suhtlesid EL ja Aserbaidžaan omavahel kõrgel tasemel ning 19.–21. septembril 2016 toimus esimene parlamentaarse koostöökomisjoni kohtumine pärast 2012. aastat. Koostöökomisjoni 14. kohtumine peeti 2. ja 3. mail 2017 Brüsselis. See lõppes ühisdeklaratsiooniga, milles rõhutatakse eelkõige võimalust tihendada majandussidemeid, mida tuleks arutada läbirääkimistel uue lepingu üle, lõunapoolse gaasikoridori tähtsust, inimõiguste

ja põhivabaduste ning demokraatia ja õigusriigi edendamise tähtsust, samuti vajadust leida võimalikult kiiresti rahumeelne ja kestev lahendus Mägi-Karabahhia konfliktile.

Kuna uue lepinguga on kavas ELi ja Aserbaidžaaani suhted ümber kujundada, koostab Euroopa Parlamendi väliskomisjon vaheraporti, mis sisaldab soovitusi lepingu läbirääkijatele. See avaldatakse enne 2017. aasta lõppu

B. Valimiste vaatlemine

Aserbaidžaaani valimisi on OSCE ODIHRi valimisvaatlusmissioonide koosseisus käinud vaatlemas ka Euroopa Parlamendi liikmed. Kõik nende missioonide ajal toimunud Aserbaidžaaani valimised on hinnatud rahvusvahelistele nõuetele mittevastavateks ning soovitusi ei ole ikka veel järgitud. Kuna OSCE ODIHR ei saavutanud kokkulepet Aserbaidžaaani ametiasutustega, ei vaadelnud ta 1. novembril 2015. aastal toimunud parlamendivalimisi.

Aserbaidžaaan lubas siiski riiki Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee valimisvaatlusmissiooni, mis oli toimimisel ja kestvuselt palju piiratum. Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee missioon jõudis järeldusele, et valimisaktiivsuse märkimisväärne suurenemine ning valimiste ja häälte lugemise läbipaistvus näitavad, et Aserbaidžaaani Vabariik on astunud suure sammu vabade, õiglaste ja demokraatlike valimiste poole, ning kuigi paaril korral täheldati valimisedeliste mitmekordset täitmist, leidis missioon, et valimiste tulemus vastab Aserbaidžaaani inimeste väljendatud tahtele^[1].

2016. aasta juulis kuulutas president Alijev sama aasta septembriks välja põhiseaduse muutmise referendumi. Rahvahääletusele pandi 29 Aserbaidžaaani Vabariigi põhiseaduse kavandatavat muudatust ning hääletus toimus 26. septembril 2016 rahumeelses õhkkonnas ja läbipaistvalt (Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee hinnang). Paljud vaatlejad olid siiski seisukohal, et president püüab muudatustega oma volitusi suurendada, sest presidendi ametiaega pikendati viielt aastalt seitsme aastani, teatavad senised peaministri ülesanded seoti vastloodud asepresidendi ametikohaga, presidendile anti õigus parlament laiali saata ning ühtlasi kaotati presidendiks kandideerijate 35 aasta vanuseline alampiir. Kuigi valitsus ei küsinud ekspertidelt nõu, taotles Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee juhatus kavandatud muudatuste kohta Veneetsia komisjoni hinnangut. Esialgne arvamus esitati 20. septembril 2016 ning selles väljendati muret mitme aspekti pärast, eelkõige seoses referendumile eelnenud kampaania, presidendi volituste suurendamise ja parlamendi osatähtsuse vähendamisega. EL on teinud avalduse, milles juhitakse tähelepanu referendumile eelnenud kampaanias ilmnunud puudustele ning kutsutakse Bakuud üles võtma Veneetsia komisjoni järeldusi Aserbaidžaaani elanike enamuse heakskiidu pälvinud põhiseadusmuudatuste rakendamisel arvesse.

Jérôme Legrand
09/2017

---

[1]Aserbaidžaaani parlamendivalimiste vaatlusmissiooni aruanne, 20. november 2015, dokument 13923, lk 7 (aruande koostaja: Jorde XUCLÀ, Hispaania, ALDE).